

MONOK ISTVÁN

Farsangi versek, vagy tréfás mulatságok, 1790

Balogh István kézírata az Országos Széchényi Könyvtárban

Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára őriz egy kéziratot, amelyet a címlap tanulsága szerint egy bizonyos Balogh István írt, jegyzett le Tápiógyörgyén 1790-ben. A kézirat fotomechanikus másolatát a falu önkormányzata 2006-ban 50 számozott példányban sokszorosította. A sokszorosított kéziratmásolathoz nem készült kísérő szöveg, így – ebből a kiadványból – nem tudunk meg róla lényegében semmit.

A kézirat leírása:

Farsangi versek, vagy tréfás mulatságok mellyeket írta Balogh Istvány 1790^{dik} Esztendőben. Nevezetes Györgye Helységében. 70 fol. OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 146.

f. 1r: Címlap

f. 1v: Metszetrajz

ff. 2r–46r: Tréfás „Ének”-ek

ff. 47r–48v: „Mindennapi Tisztaságot tanító tükör” – tréfás szöveg arról, hogyan kell egy asszonynak viselkednie.

f. 49r: vacat

f. 49v: Faludi Ferenc (1704–1779) idézet: „Ime a Te Reménységed szükségben ide néz. Faludi”

ff. 50r–56r: „Köz-példa beszédek” – nem ellenőriztem, de minden bizonnyal használta Faludi példabeszéd-gyűjteményét. A mondásokat több alkalommal írhatta, eltérő tintával és változó kézírással. Nem tűnik azonban feltétlenül más kéznek.

ff. 56v–61v: „Explanatio Sacrae Scripturae, Pars Libri Deuteronomii” – latin magyarázatai egyes szöveghelyeknek.

ff. 62r–65r: „Adnotationes in Librum Josuae” – latin jegyzetek.

f. 65v: vacat

ff. 66r–68v: „De Libro Iudicum” – latin jegyzetek.

ff. 70r–70v: Elkezdte a Királyok Könyvének kivonatát („Ex Libro 1° Regum”), de csak egy sort írt, és elkezdte az azonos alakú német szavak jegyzékét írni (vagyis tanult németül): „Voces Germanicae sibi similes et in articulis solum differentes”.

A kézirat úgy fest, mintha valaki nyomtatásra készítette volna elő. A kötetnek megszerkesztett címlapja van, ennek versóján egy bocsánatkérő feliratú metszetnek szánt rajz („*Bocsánat a szónak*”).

Ezt a manuscriptumot ismeri már Szinnyei József is,¹ a szerzőről azonban nem közöl adatokat. A szakirodalomban először ezt a művet Wix Györgyné kötötte össze² Balogh István, Vác egyházmegyei pappal, akinek életére ő csak Chobot Ferenc klasszikus egyházmegyei archontológiáját hivatkozta.³ Balogh azért került Wixné látókörébe, mert Takáts Rafael renegát pap, önképzett nyomdász életművét vizsgálta, és ennek egy ritka nyomtatványán szerepelt Balogh István neve, mint tulajdonosi bejegyzés.⁴ Boros István⁵ segítségével, illetve Kerényi Ferencnek a Pest megyei irodalmi élet monográfiájában⁶ sikerült kiegészítenie Chobot Ferenc adatait. Így a következőképpen alakult ki Balogh István (1773–1846) életrajza:

1773: születési év, református

1773 után, 1790 előtt katolizál

1790 után: iskola, Vác, szeminárium (papnevelde)

1796: pappá szentelik

1796–1800: Archivarius et Caeremoniarius Episcopalis – levéltáros, és Zerdahelyi (Szerdahelyi) Gábor váci segédpüspök ceremoniáriusa

1801–1810: Secretarius, et Notarius Sanctae Sedis – püspöki titkár Erdélyi József Antal (1737–1811?) váci segédpüspök (ügyvivő püspök) mellett, és Szentszéki jegyző

¹ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, I, Bp., Hornyánszky, 1891, 461.

² WIX Györgyné, *Egy XVIII. századi »Typographia privata«*, Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1967, 177.

³ CHOBOT Ferenc, *A váci egyházmegye történeti névtára*, II, Vác, Pestvidéki Nyomda, 2017, 686.

⁴ *Appendix ad Párizs Pápai Dictionarium*, Hely, dátum, nyomdász és nyomdahely említése nélkül (feltehetően: Takáts Rafael, Pádé, 1794–1798 között). Ennek egy példányát bemutatta BARTHA József, *Tóldalék: Egy ismeretlen szótár a nyelvújítás idejéből*, Magyar Könyvszemle, 1897, 184–190. (Balogh neve itt: 184.)

⁵ Segítségét itt köszönöm meg, hiszen átnézte a vonatkozó évek (1790–1846) egyházmegyei schematismusait és directoriumait.

⁶ KERÉNYI Ferenc, *Pest vármegye irodalmi élete, 1790–1867*, Bp., Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 2002 (Előmunkálatok Pest megye monográfiájához, 3).

- 1806: váci kanonok⁷
- 1808–1809: Canonicus honorarius
- 1810–1812: Canonicus a Latere, vagyis oldalkanonok Kálmánházy László (1753–1817) püspök (1808–1817) mellett
- 1810–1832: Vác alsóvárosi plébános
- 1813–1817: nem ismerünk rá vonatkozó dokumentumot
- 1818–1832: Canonicus, Archi-Diaconus Csongradinensis
- 1833–1836: Archi-Diaconus Cathedralis et Paenitentarius
- 1841: nem ismerünk rá vonatkozó dokumentumot
- 1842–1846: Lector et canonicus
- 1846: meghalt, Vácott temették el, a székesegyházban

Ebből az adatsorból nem világos, hogy miként említhet valakit több levéltári dokumentum váci kanonoknak, ha az egyházmegyei schematismus erről hallgat.

Két kérdés maradt még nyitott: Vajon Balogh István (1773–1846) valóban a szerzője, vagy a lejegyzője a kérdéses kéziratnak?⁸ Kerényi Ferenc hivatkozott monográfiájában a váci (és kalocsainak mondott) kanonok Balogh Istvánon kívül csak Balogh István (1790–1873) ismert színészt mutatja be, aki pedig a datált kézirat lejegyzése évében született. A második kérdés: mi köze lehetett Balogh Istvánnak Tápiógyörgyéhez?

Magam valószínűtlennek tartom, hogy egy 17 éves valaki az OSZK-ban lévő kéziratban szereplő énekeket írta volna, hacsak nem leírta azokat, mondjuk olyanok-

---

⁷ A schematismusok sem, és Chobot sem tud erről, de Kerényi Ferenc két dokumentumra is hivatkozik, amelyben „váci kanonok”-ként szerepel. Az első: KERÉNYI Ferenc, *Pest megye...*, i. m., 33. hivatkozik Horvát Istvánnak Ferenczy Jánoshoz írott levelére (1806. december 4.). Vö.: HORVÁT István és FERENCZY János *levelezése*, s. a. r., jegyz. SOÓS István, Bp., MTA ITI, 1990 (Magyarországi tudósok levelezése, 2), 55. (Balogh István vitatkozik Révai Miklóssal [1750–1807] a Pest megyei tiszti szótár ügyében.) A második: KERÉNYI Ferenc, *Pest megye...*, i. m., 57. hivatkozik egy levéltári iratra, amely szerint Balogh István, kalocsai kanonok, 1806. március 1-én három példány *Hazai Tudósítások* című lapot fizet elő. Grócz Zita segítségét kértem, ő átnézte a kalocsai nyomtatott és levéltári nyilvántartásokat. Balogh István nevű kanonok nem ismert, sőt ebben a korban, olyan, aki előfizető lehetett volna, Balogh vezetéknevű sem. Nyilván egy elírás Kerényi Ferenc munkájában, és Balogh István váci kanonokról van szó. Ámde: csak annak hitték? Boros István sem talál arra utaló nyomot a váci dokumentumokban, hogy valóban már 1806-ban kanonokká lépett volna elő.

⁸ Fontos megemlíteni, hogy az OSZK katalógusa szerint a kézirat több kéz írása. Véleményem szerint a magyar szövegtisztázatot, a későbbi, más tintával írt szövegeket, a latin, illetve a német nyelvű bejegyzéseket egy kéz írta, csak az illető közben idősödött, többféle tollat és tintát használt.

ként, mint amelyek szájhagyomány útján ismertek voltak. Ha igen, akkor Balogh István a váci teológiai stúdiumai előtt jegyezte le ezeket. A közmondásokat, a bibliai magyarázatokat és a német szójegyzéket pedig később írta a kézirat kötet bekötött üres lapjaira. Zavarba ejtő ugyanakkor, hogy ennyire nincsen a környéken más „Balogh István”, aki egy írástudó nyomát hagyta volna.

A „leírta” gondolatot felvetheti a Kerényi Ferenc által *Az alkalmazott irodalmi műfajai* fejezetben bemutatott asztaltársaságok, vadászkompániák irodalmizáló tevékenysége is.⁹ Falucsúfolókat, farsangi tanításokat mutat itt be. A Balogh István névvel lejegyzett *Farsangi versek* is ilyen, bár Kerényinél nem szerepel maga a nemzeti könyvtárban megőrzött kézirat.

Valóban Györgyén írta, vagy írta le ezeket a *Farsangi verseket*? A válasz nem egyszerű. Megfogalmazható ugyanis egy hipotézis, amely a történetet összeköti a botrányos viselkedésű Takáts Rafael pap nyomdással. Takáts Rafael a betűkészletét a váci nyomdásztól, Ambró Ferenc Ignáctól, illetve annak segítségével szerezte be. Ezt említi Wix Györgyné¹⁰ és a váci nyomdászat monográfusa, Holl Béla is.¹¹ Sőt, Takáts kiadta néhány váci család genealógiáját is.¹²

Balogh István elvileg tehát ismerhette Takáts Rafaelt. Ambró kiadványszerkezetébe nem illett bele a farsangi mulatsági énekek, nőkkel évődő szövegek kiadása, talán ezt Takátsnak szánta Balogh István. Ugyanakkor Takáts kiadványai mind kis terjedelműek, talán nem is lett volna neki ennyi betűje, a nyomda technikai állapota tehát ellentmond a feltevésnek. Vagy éppen ezért maradt kéziratban a *Farsangi versek*. A Györgyéhez való viszony azonban továbbra is megfejtésre vár.¹³ Takáts nyomtatványai kis falvakban jelentek meg (Pádé, Dorozsma stb.), Györgye éppen ezekhez hasonló nagyságú volt. Még az is feltehető, hogy Györgye csak hamis helynév adat, és vagy Ambró, vagy Takáts akarta a kiadványát e mögé „elrejtetni”. További levéltári kutatás nélkül azonban a megoldásról még csak fantáziálni sem lehet.

⁹ KERÉNYI, *i. m.*, 212–236.

¹⁰ WIX, *i. m.*, 174.

¹¹ HOLL Béla, *A kétszázéves váci könyv*, Bp., Helikon, 1973. Takáts Rafaelt mint aki kapcsolatba került Ambró Ferenc Ignáccal, éppen csak megemlíti (112, 7. jegyzet); magáról Ambróról: 20–35. Balogh Istvánt nem ismeri.

¹² WIX, *i. m.*, 176.

¹³ Balogh István, tudtunkkal, dokumentáltan, csak egyszer járt Tápiógyörgyén, 1804. március 14-én, az új harangot szentelte fel. Erről a györgyei plébános, Nagy Mihály emlékezik meg a parókia történetében: *Diarium, seu Historia Domus Parochialis*, 54. (Tápiógyörgye, Római Katolikus Plébánia; másolata: MTAK Kézirattár).

Lelkiség és irodalom

Tanulmányok Szelestei N. László

tiszteletére

Szerkesztette

Bajáki Rita

Báthory Orsolya

Bogár Judit

Déri Eszter

Kónya Franciska

Maczák Ibolya

Szádoczki Vera

MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport
Budapest, 2017

Tartalom

Tabula gratulatoria.....	10
Elöljáró levél.....	11
AJKAY ALINKA	
„Oh Szent János, én héjános...” – A magyarországi Nepomuki Szent János-tisztelet forrásairól	13
BAJÁKI RITA	
John Fisher imakönyve és annak fordítása.....	35
BÁN IZABELLA	
Igaz és köteles szívbeli ájtatosság – A Szűz Mária Szíve Társulat egy imádságos könyvének rövid bemutatása.....	42
BÁNFI SZILVIA	
A fiumei Szent Vid-templom Csodakeresztjét ábrázoló újabb rézmetszetváltozat	46
BARNA GÁBOR	
Egy 18. századi dallam és egy 19. századi adventi énekszöveg egymásra találása.....	51
BÁRTH DÁNIEL	
Gyógyító imaformulák a 18. századi sükösdői anyakönyvekben	58
BARTÓK ISTVÁN	
A Szelestei-glosszák kritikátörténeti vonatkozásai	66
BARTÓK ZSÓFIA ÁGNES	
Temesvári Pelbárt exemplumai Johannes Pauli német nyelvű gyűjteményében	72
BÁTHORY ORSOLYA	
Batthány József esztergomi érsek bíborosi kinevezése alkalmából tartott ünnepségek.....	76
BEKE MARGIT	
A Szent István és Szent Adalbert esztergomi székeskáptalan dísz- jelvényének átadási ünnepélye Batthyány József esztergomi érsek által.....	81
BIBOR MÁTÉ JÁNOS	
Tudós a javából: Rómer Flóris kéziratok az Egyetemi Könyvtárban	87
BÍRÓ CSILLA	
Szűz Mária alakja Andreas Pannonius <i>Énekek éneke</i> -kommentárjában	94
BITSKEY ISTVÁN	
Egy <i>Kalauz</i> -példány Tápiószelén	103

BODA MIKLÓS	
„Mecsekszabolcsról indult“ – A Pontificia Universitas Gregoriana bibliográfusa, Arató Pál S. J. (1914–1993) az egyháztörténeti tudományosság szolgálatában.....	107
BOGÁR JUDIT – GUITMAN BARNABÁS	
„Pius rex” – I. Ferdinánd király lelkiisége.....	115
CZIBULA KATALIN	
„Tsak emberi szeretettel lehet az embereket meg nyerni és a’ virtusra vezérelni.” – Katona József és a templomos lovagok.....	122
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN	
„Rákóczi Ferenc bús éneké”-nek dallamához.....	132
DÉRI ESZTER	
Példák a 18. századi halotti beszédek címermagyarázataiból.....	138
DÓBÉK ÁGNES	
Levelek Rómából – Adalékok Barkóczy Ferenc és a Collegium Germanicum Hungaricum kapcsolatának történetéhez.....	144
FARMATI ANNA	
Kájoni, az éneklő ferences.....	148
FORGÓ ANDRÁS	
Bibliaégetés Egerben? – Néhány gondolat Komáromi Csipkés György <i>Bibliájának</i> sorsáról	152
GÁBOR CSILLA	
Keresztény tökéletesség és lelki képességek – Lelkiségi traktátus(részlet) az elmélkedésről Illyés András fordításában	160
GYULAI ÉVA	
Mikoviny Sámuel rézmetszete a diósgyőri várról Aszalay Ferenc rajza alapján (1730 k.).....	165
HAADER LEA	
Csáky Éva Franciska és Szent Paszkál életrajza.....	172
HARGITTAY EMIL – RÉGER ÁDÁM	
O gloriosa, o speciosa... – „Pázmány Péter után?”	178
H. HUBERT GABRIELLA	
Tudományos könyvtár közművelődési szereppel?.....	187
H. KAKUCSKA MÁRIA	
Lelkiség és (detektív)regények: Orczy Emma bárónő	193
HORVÁTH CSABA PÉTER	
Jegyzet Telegdi Miklós katekizmusáról	199
HORVÁTH IVÁN	
A <i>Döbrentei-kódex</i> rejtvényé.....	203

HORVÁTH KORNÉLIA	
Petri és a szonett, avagy a műfajforma „szakralitásának” megszüntette megőrzése	208
HORVÁTH SÁNDOR	
Haláltánc lakodalomban.....	213
HORVÁTH ZSUZSA	
Referencialitás a <i>Hangyaboly</i> zárdaiskolájának téridejében	229
IMRE MIHÁLY	
A magyar gályarabok rendhagyó emlékezete Gregorio Leti 1686-os történeti munkájában	236
J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA	
„Az Isten mindenben megáld, valamihez fogtam.” A brassói magyar evangélikus templom építése – a templomépítő Goedri János.....	254
KICZENKO JUDIT	
Gyász és Vigasz. Tompa és Arany.....	262
KILIÁN ISTVÁN	
A jezsuita iskolák létszámadatai a történeti Magyarországon	272
KISS FARKAS GÁBOR	
Elias Corvinus verse Radéczy püspök hársfájáról	279
KÓNYA FRANCISKA	
Christian Scriver magyarra fordított elmélkedés- gyűjteményének kuriózumai.....	285
KORONDI ÁGNES	
A <i>Kazinczy-kódex</i> Szent Jeromos hatalmát illusztráló exemplumának forrásáról	289
KÖRMENDY KINGA	
Föltámadt Krisztus a lövészárookban – Tóth Károly visszaemlékezése 1916 húsvétjára	294
LAUF JUDIT	
Újfalusi Judit glosszái az <i>Érsekújvári kódexben</i> ?.....	299
MACZÁK IBOLYA	
Jezsuita rendalapító – pálos szemmel – Csúzy Zsigmond beszéde Loyolai Szent Ignácra.....	305
MADAS EDIT	
Az <i>Érsekújvári kódex</i> Szent Flórián-legendájának forrása	310
MARTÍ TIBOR	
„Mindeneknek ideje vagyok” – Prédikációk a farsangról – farsang idején a 17–18. században	316
MÁRTON KINGA	
Kemény Zsigmond dialógusai a hitről.....	323

MOLNÁR DÁVID	
Szegedi Lőrinc latin zsoltároskönyve.....	329
MONOK ISTVÁN	
Farsangi versek, vagy tréfás multságok, 1790 – Balogh István kézírata az Országos Széchényi Könyvtárban.....	333
OSZTROLUCZKY SAROLTA	
„Édes fiam” – A <i>Minden megvan</i> mint tékozló fiú-átirat.....	337
PAP FERENC	
Pronaus és confessio generalis.....	343
PETRŐCZI ÉVA	
Holisztikus vonások Pápai Páriz Ferenc <i>Pax animae</i> és <i>Pax corporis</i> című műveiben.....	347
RADVÁNSZKY ANIKÓ	
A végtelen tér távlatai Weöres Sándor költészetében.....	357
SIPOS LAJOS	
Beszédmód és műfajmódosulás – Berda József: <i>A főtí találkozóóra</i>	365
SZABÓ ANDRÁS	
Egri Lukács levele Paul Eberhez.....	370
SZABÓ FERENC S. J.	
Emlékezés az „Imaasszonyra”.....	376
SZÁDOCZKI VERA	
Makó Pál Szűz Máriához címzett versei.....	381
SZÁRAZ ORSOLYA	
Gyalogi János kéziratot prédikációja 1728-ból.....	386
SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA	
Egy Budát, Velencét és Firenzét magasztaló epigramma születése és utóélete a barokk korban.....	396
SZETEY SZABOLCS	
Albertini énekeskönyvének fordítója: Dobos János.....	401
SZIGETI JENŐ	
A vallásfelekezetek proverbiumainkban.....	405
SZILÁGYI ANDRÁS	
Votívtárgyak, a magánáhítat rekvizitumai az Esterházyak fraknói kincstárában.....	413
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ	
Az Amade család keresztes lovag őseiről szóló genealógiai legenda – „Hun király volt, hun meg nem?”.....	424
TENGELY ADRIENN	
A pécsi Leányalkalmazottak Szent Katalin-kongregációja (1918–1944).....	428
THIMÁR ATTILA	
A poétika határterületén – Berzsenyi és Isten-fogalmai.....	438

TOMPA ZSÓFIA	
„én szépem” – Néhány bibliás, imádságos ige az erdélyi helikoni líra (s azon belül Tompa László költészete) világából	443
TORNAY KRISZTINA	
A jászói premontreiek barokk templomának nőábrázolásai – A „szent női” – a nőiség spirituális megközelítése	451
TÓTH SÁNDOR	
Transzcendens tájmodell – avagy új humanizmus Prohászka Ottokár esszéiben (Irodalmi esszé)	460
TÓTH TAMÁS	
Patachich Gábor érsek 1738-as <i>Kalocsai Rituáléja</i>	468
TÚRI KLAUDIA	
Egy szeráfi prognosztikon	475
TUSOR PÉTER	
Két Pázmány-levélsor szüleiről (Prága, 1616. szeptember 29.).....	480
V. ECSEDY JUDIT	
Újabb hamis impresszumú könyvek	487
VERÓK ATTILA	
A világot megújító kegyesség – a hallei modell.....	491
VIZKELETY ANDRÁS	
Népi vallásosság megnyilvánulásai 1840 körül a Nyugat-Dunántúlon	500
VOIGT VILMOS	
A Religio és Nevelés (1841–1849) és létrehozója: Szaniszló Ferenc	504
P. VÁSÁRHELYI JUDIT	
<i>Ablaß und Gnaden Büchlein ...</i> , Wimpaissing an der Leitha, 1601.	509
Személynévmutató	517